

I kärlekens spår

FATABUREN 2012

I kärlekens spår

I kärlekens spår

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2012

Red. Christina Westergren

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Fataburen 2012
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Bildredaktörer Jonas Hedberg och Marie Tornehave
Översättning till engelska Comactiva Translations AB
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsfoto Hans Malmberg, Nordiska museet. Bilden är beskuren
Sid. 2 Förlaga till tatuering utförd av Mathias Sjöblom, Nordiska museet

Tryck Elanders NRS Tryckeri, Huskvarna 2012
ISSN 0348 971 X
ISBN 978 91 7108 551 1

Inledning

Handlar allt om kärlek? Mycket har sagts och skrivits om kärlek genom tiderna. Ordet har hörts i många sammanhang och betecknat känslor av flera olika slag. Kärlek har också setts som en kulturell konstruktion och som ett tomt ord, men konstruktionen tycks hålla ett tag till – ordet har snarast fyllts med fler innebörder i vår egen tid. Så om kärlek faktiskt har betydelse i vår kultur borde man väl också kunna hitta uttryck för kärlek i Nordiska museets omfattande kulturhistoriska samlingar – minnen av liv i Sverige under 500 år. Och om det finns tecken som vi känner igen och tolkar som kärlek nu kanske vi kan förstå något om kärlekens former och villkor i andra tider. Vi kan inte helt och hållet återuppleva det förgångna eller veta exakt vad människorna av i går känt och tyckt, men det som skrivits, avbildats och tillverkats kan vi förhålla oss till som människor av i dag.

En utgångspunkt för Fataburen 2012 är att det finns spår av flyktig och abstrakt kärlek i de materiella och konkreta museisamlingarna, även om förhållandevis lite har gjorts just för att undersöka och bevara uttryck för människors kärlek. Varken

CHRISTINA WESTERGREN är förlagsredaktör vid Nordiska museet och redaktör för Fataburen.

Kärlekssymboler används i många sammanhang, t.ex. som mönster på kalsonger. Foto Nordiska museet.

föremål, bilder eller skrivna ord har ordnats in i något kärleksfack, insamling och forskning har inriktats på annat. Men det som har bevarats i museet är ofta mer än vad insamlarna tänkt och det svåröverskådliga kan också kallas mångfasetterat.

Kanske är det inte så konstigt att kärlek har försummats som kategori. När så mycket kan kopplas till ett ord blir sorteringen meningslös. Med kärlek förknippar vi inte bara laddade möten och lyckliga föreningar utan också längtan, saknad och brist. Vi kan inte heller bortse från att förlamande maktstrukturer har upprätthållits i kärlekens namn, att kärlekens inblandning i sexualitet och moral, barnalstring och försörjning inte alltid gjort tillvaron lättare. Kärlek ser inte alltid ut att vara motsatsen till våld och förtryck, men det är ändå där vi vill placera den – bland det som är gott och vackert i livet, som något som gör det speciellt och spännande att vara människa.

Och visst är det framför allt förknippat med glädje att betrakta museets material i ett kärleksperspektiv. Inför arbetet med boken har idéerna varit många – och blivit fler efterhand. Att vrida och vända på samlingarna och se nya sidor väcker också nya tankar om vad som skulle kunna sparas från vår egen tid. De spår författarna följer är bara början.

Flera av bokens författare har funnit sitt ämne i arkivet, där handlingar av olika slag upptar drygt 4500 hyllmeter. Kärlek kan finnas överallt, inte ens kärleksbrev, som väl får anses vara en etablerad form för kärleksuttryck, är en indelningsgrupp. Men breven finns förstås, öppnade och klara även för andra läsare än den ursprungliga mottagaren. Brev och brevväxlingar på andra ställen har under senare år studerats av flera forskare, bland andra Britt Liljewall, som i boken *»Ack om du vore här.« 1800-talets folkliga brevkultur från 2007*, lyfter fram brevskrivan-

Ett hjärta i brand på skiss av Sofia Widén för Licism, en ateljé för sakrala textiler. Foto Birgit Brånvall, Nordiska museet.

det när det blev en kommunikations- och uttrycksmöjlighet även för obemärkta människor. Kärleksbrevet har en speciell plats i hennes undersökning eftersom de gestaltar något som annars är svårfångat. Här står de, alla de välkända kärleksorden, handskrivna av vanliga människor utan litterära ambitioner. Nog känns det som vi kommer kärleken riktigt nära.

Nordiska museets brev lämnar vi den här gången med vetskapen om att de finns. Det arkivmaterial som den första artikeln grundar sig på är av ett annat slag. Det mesta finns i den så kallade folkminnessamlingen, där museet samlat ordstäv, tro om övernaturliga väsen, ritualer och magi – folkloristiskt material som rör det svenska och nordiska förindustriella samhället. Det svenska bondesamhället före industrialismen är något av en hörnsten i Nordiska museet som helhet och frågan är given: Hur framträder kärleken i detta material? Jonas Engman finner både det jordnära och det sublima. Det mesta är insamlat med hjälp av frågelistor sammanställda av forskare och tjänstemän med olika intressen. Att insamlarens intressen präglar materialet blir extra tydligt för dem som letar efter kärlek. De tidiga frågelistorna är inriktade på folklorens form i första hand, i de senare är formen underordnad innehåll. I ett material som samlats in på 2000-talet uttrycks många känslor – och individen glömmer inte sig själv. Människor och mänskligt samspel har i arkivet textens form, känslorna har tagit vägen via det skrivna ordet. Ändå går mycket av den arkiverade kärleken att känna igen i vårt ännu inte arkiverade vardagsliv.

Bränninge den 25 Nov 1883

Mitt Käre snälle Johan!

Tvande hjertvarn tack
får ditt Kära Kära bref
det är så roligt & vara så
Kommen på den dagen af
den som är mig så Kär på
ännu en gång hjertligt tack
får det – Det hadde varit
mycket roligt om du kommit
till mig – nu bara jag önskar
att det snart vore jul det
är ännu fyra hela veckor dit
då får du lofen vara så in-
ligt snäll & komma till mig
några dar du kan inte tro

Ur »Ack om du vore
här.« 1800-talets folk-
liga brevkultur. Foto
Västergötlands museum.

Ett hjärta skärs i trädets bark. Vykort i Nordiska museet.

I arkivet finns också sju miljoner fotografier ordnade i olika kategorier. Bilder som vi i dag kopplar till kärlek hittar man på många ställen. Dan Waldetoft ser hur olika tider och olika sidor av kärleken har fixerats även i bildmaterialet. De frusna ögonblicken från 1900-talets början får mot seklets mitt sällskap av kärleksbilder där solen ofta skiner, där det är vår och varmt.

Så till det kanske mest museispecifika materialet: föremålen, över en och en halv miljon, som också samlats och ordnats för att kunna förmedla något om människorna från en tid till en annan. Kan man finna spår av kärlek även här?

Ringen ser vi som ett närmast självklart ting i kärlekssammanhang och många ringar finns det i museets samlingar. Marie Tornehave gör nedslag i ringens långa historia som trohetssymbol och i den kortare delen av historien, där ringen ofta betyder förlovning och vigsel. Vi får också inblickar i hur dagens ringar kan se ut och glimtar av den kärlek de symboliserar. Även individens kärlek till sig själv kan uttryckas med en ring.

Ringarna är många, brudstolen är ensam i sitt slag i samlingarna. Men i många kyrkor finns brudstolar bevarade, de representerar en betydelsefull ceremoni och har därigenom också blivit en form av folkkonst där känslor och stämningar uttrycks. Johan Knutsson tolkar både brudstolarnas funktion och deras dekorationer i ett sådant sammanhang.

Föremål som vi förknippar med vår egen tid är kärlekslås. Kärlekslåsrutinalen är en trend som Lena Kättström Höök kan koppla till modernt liv och inställningen till kärlek, trohet och löften i dag. Men kärlekslåsen har också en historia och symboliken har paralleller i andra former av kärleksmagi. Rutinalerna är både urgamla och dagsfärska och själva låsen ett spännande och ibland kontroversiellt inslag i den moderna stadsbilden.

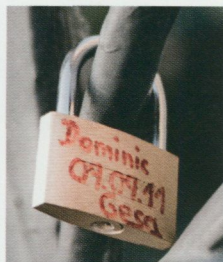

Foto Mats Landin, Nordiska museet.

Brudkronor i många former och av olika material har ofta bevarats i museisamlingarna, men hur de har använts, vad de har betytt och hur de förhåller sig till kärleken är inte alltid lika väl bevarat. Sigrid Eklund Nyström har hittat sin mammas brudkrona och med professionell blick och personligt intresse nystar hon upp en berättelse med många tidstypiska inslag: möte, ungdomligt föreningsliv, förlovning, möhippa och bröllop förstås – med en guldglänsande brudkrona av halm. Ett stycke kärlekshistoria från mitten av förra seklet.

Ett sätt att gifta sig i dag är Skansens drop in-bröllop. En liten bildkavalkad från tre år visar en traditionell ceremoni med många variationer. Christina Hamnqvists text beskriver en succé.

Ceremonier och trohetslöften är kärleksmanifestationer som tycks kunna sparas i materiell form. Men först måste man träffas och spår av det första mötet är svårare att hitta. Annika Peurell har i alla fall lyckats hitta något som låter oss ana mötet innan det ens har skett – i tidningar och tidskrifter finns kontaktannonser fyllda av önskningar, föreställningar och drömmar. Annonserna kan ofta ge en god bild av livet och synen på relationer under olika tider, även om annonsering har varit ett omdiskuterat sätt att söka kärlek. Nätdejting däremot är i dag både vanligt och accepterat.

Ifrågasatta har också tatueringar varit, numera är de folkliga och mainstream och framför allt ett uttryck för identitet. Men en tatuering kan fortfarande ha betydelse som kärleksmanifestation, även om klassiska symboler och vedertagna kärleksformer har fått sällskap av nya tecken och nya passioner. Jonas Hedberg har fått inblick i känslorna bakom några av vår tids tatueringar.

En kärlekssymbol som vi sett i många utföranden är rosen. De rosor Anna-Karin Jobs Arnberg presenterar är broderade.

Foto Jonas Hedberg,
Nordiska museet.

Foto Nordiska museet.

Symboliska och dekorativa broderier har haft en viktig roll i många sammanhang – inom kyrkan, vid trolovning och bröllop, som rikedombevis, som gåvor, som dekorationer i inredningar och på dräkter. Broderierna följer stilutvecklingen och kan se mycket olika ut, men det är ändå nästan alltid rosor när det är fråga om kärlek. Även i dag kan vi se kärlek i exempelvis en mössas broderade rosor.

Kärlek är inte alltid lätt, passion är lidande. Kanske är den olyckliga kärleken det starkaste beviset för att kärlek är mer än en kulturell konstruktion. I Berit Eldviks broderade kärlekshistoria finns inga rosor, men desto fler törnen. Genom ett mycket speciellt föremål får vi ta del av vardag och vedermödor och stora olyckor i 1700-talets Sverige. Delvis på grund av lite kärlek, men kanske mest på grund av brist på kärlek och empati.

Ungdomen har både förr och nu ansetts som kärlekens tid. Men för dagens ungdom kan det vara svårt att föreställa sig gångna tiders regler och förbud i samband med kärleksrelationer och äktenskap. Ingela Bly beskriver hur möten kan uppstå mellan olika tiders ungdomar genom ett program i Skansens miljöer.

Kärlek har ofta omgärdats med normer och fördomar, men många har också kämpat för rätten att älska utanför det etablerade och reglerade. När Europride hölls i Stockholm samlade museet in nytt material. Intervjuer, föremål och bilder är exempel på vad som i dag är möjligt på kärlekens område.

En norm som varit rådande även i samkönade förhållanden är att älskande ska vara två. Månggiften har i historien varit misogyn och fortfarande är det endast möjligt att förenas som ett par i äktenskap och samhällsregister. Leif Wallin har som en del av museets dokumentationsverksamhet intervjuat Richard, vars liv representerar ett lyckligt ifrågasättande av tvåsamhetsnormen.

Som en mycket speciell form av kärlek i det här sammanhanget får man väl betrakta Matti Wiking Leinos genomgång av svart-rostens härjningar. Men att det handlar om kärlek är det förstås människor som har påstått och på så vis handlar berättelsen om en mänsklig föreställningsvärld, där kärleken har en given plats.

Från berberisbuskarna och havreåkern tar vi klivet tillbaka till arkivet, där vi började. I högsta grad mänskliga är de kärleksfulla bilder som Birgit Brånvall och Eva Dahlman har hittat. Med stor kunskap lyfter de fram några av de fotografer vars bildsamlingar finns här. Mycket kärlek har uttryckts i diktens form och när dikt och bild förenas ser vi tydligt att kärleken lämnat spår även i museets samlingar.

Mia och Simon var ett av de par som gifte sig på Skansens första drop-in-bröllop 2010. Foto Anders Bouvin, Skansen.